

Petar Sotirov

"Езиковедски щрихи и етюди",
Михаил Виденов, София 2013 :
[recenzja]

Socjolingwistyka 28, 265-268

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

МИХАИЛ ВИДЕНОВ, *ЕЗИКОВЕДСКИ ЦРИХИ И ЕТИУДИ* [MICHAIŁ WIDENOW, *SZKICE I STUDIA JĘZYKOZNAWCZE*], Международно социолингвистическо дружество, София 2013, ss. 274.

Michaił Widenow należy do współczesnych wiodących przedstawicieli socjolingwistyki słowiańskiej. Jest założycielem bułgarskiej szkoły socjolingwistycznej i autorem ponad 400 publikacji naukowych, w tym 26 wydawnictw książkowych. Wśród tych ostatnich najszerzy oddźwięk naukowy miały: *Socjolingwistyka* (1982), *Badania socjolingwistyczne miasta Wielkie Tyrnowo* (we współautorstwie z B. Bajczewem, 1988), *Język sofijski* (1993), *Język a opinia społeczna* (1997), *Wstęp do socjolingwistyki* (2000), *Bułgarska polityka językowa* (2003), *Dyglosja* (2005), *Identyfikacja na podstawie języka* (2007) i inne.

Najnowsza książka Michaiła Widenowa pt. *Szkice i studia językoznawcze* składa się z prac autora z ostatnich 4–5 lat. Niektóre z nich zostały już opublikowane na łamach prestiżowych czasopism specjalistycznych, ale większość przygotowano specjalnie, aby zaprezentować bardziej szczegółowo poglądy autora odnośnie do niektórych z socjolingwistycznych problemów współczesnego świata.

Lektura publikowanych w tomie tekstów pokazuje, że mimo wewnętrznej różnorodności tematycznej łączy je wspólna baza teoretyczna, stanowi ją współczesna teoria języków literackich. Zamieszczone w książce szkice można podzielić na kilka grup tematycznych: 1) język okresu przejściowego w Bułgarii, 2) współczesna i przyszła bułgarska sytuacja językowa, 3) polityka językowa i kultura języka bułgarskiego, 4) globalizacja a języki słowiańskie.

Najbardziej reprezentatywnym dla pierwszego z wymienionych kręgów tematycznych jest rozdział pod tytułem *Problemy socjolingwistyczne okresu przejściowego w Bułgarii*. Tutaj autor z perspektywy socjolingwisty poddaje wnikliwej ocenie te poważne zmiany językowe, które zaszły w języku bułgarskim i zachowaniach językowych jego użytkowników w latach 90. XX wieku. W wyniku dogłębnej analizy autor dochodzi do wniosku, że nowe zjawiska językowe są naturalnym skutkiem zmian ustrojowych i odzwierciedlają nowy stan świadomości bułgarskiego społeczeństwa. Wśród podstawowych czynników mających wpływ na zmiany językowe Michaił Widenow wskazuje na demokratyzację życia, rozumianą w tym konkretnym wypadku jako prawo do używania języka bez żadnych ograniczeń i zasad, czyli prawo do anarchii językowej. Innym ważnym czynnikiem jest, według autora, dążenie do zmiany starego oficjalnego języka (tzw. *drewnianego* lub *antyjęzyka*) i dostosowywanie go do szerokiego kręgu odbiorców — w celu, przede wszystkim, odniesienia sukcesu politycznego. W związku z tym, w diagnozie Widenowa, zasadniczym zjawiskiem w języku okresu

przejściowego było rozpowszechnienie się języka potocznego w sferze publicznej, które autor w innej swojej pracy nazwał terminem *rewolucji stylistycznej*. Konkretny wymiar językowy tego procesu w warunkach bułgarskich wyrażał się w sięganiu do słownictwa pochodzenia orientalnego i żargonowego oraz w nasileniu obecności wulgaryzmów. Autor podkreśla, że język okresu przejściowego nie zapożyczał elementów z terytorialnych gwar i dialektów — „obojętność” wobec tych odmian języka narodowego według badacza wynika z faktu, że nacechowane są one niskim prestiżem. Widenow dostrzega pewną prawidłowość dotyczącą oficjalnych stylów językowych: w ich obrębie obserwuje archaizację i odnowę (neologizację), przy tym źródłem odnowy są leksyka międzynarodowa bądź własny potencjał słowotwórczy, bułgarska leksyka gwarrowa zaś nie jest takim źródłem. Do pierwszego kręgu tematycznego można odnieść również rozdział pt. *Reklamowe strategie kamuflażowe (na materiale z dwóch bazarów sofjskich)*, w którym autor uwidacznia nowe tendencje w zachowaniach językowych w dyskursie sfery handlu.

Drugi z wątków tematycznych poświęcony jest bułgarskiej sytuacji językowej, jej obecnemu stanowi i prognozie kształtu przyszłego. Do tego wątku można zaliczyć kilka rozdziałów, w których analizie poddano odrębne komponenty budujące pojęcie sytuacji językowej. Znalazły się tutaj artykuły na temat gwar terytorialnych, języka miasta oraz tzw. *mezolektu* (czyli języka zurbanizowanych byłych nosicieli gwar wiejskich), zob.: *Szkice do bułgarskiej wiejskiej sytuacji językowej*, *Gwary — przeszłość, teraźniejszość i przyszłość*, *Miasto, jego język i nowe czasy*, *Socjolingwistyczna istota mezolektu*. Na podstawie dogłębniej analizy zaistniałych faktów i tendencji autor dochodzi do wniosku, że z powodu niskiego prestiżu społecznego tradycyjne gwary wiejskie skazane są na umieranie. Na szczególną uwagę zasługują futurologiczne rozważania autora dotyczące przyszłego oblicza bułgarskiej sytuacji językowej, zob.: *Szkice do przyszłego oblicza bułgarskiej sytuacji językowej* oraz *Bułgarska sytuacja językowa na tle światowej sytuacji językowej*. Analizując podstawowe cechy współczesnej sytuacji językowej w Bułgarii i zwracając uwagę na niektóre już zaistniałe tendencje, autor podejmuje próbę nakreślenia jej stanu w krótko- i długoterminowej przyszłości. W opinii Widenowa przyszłość bułgarskiej sytuacji językowej w kolejnych kilkudziesięcioleciach będzie heterogeniczna — jak obecnie w wypadku języka bułgarskiego z jego odmianami i języków mniejszości etnicznych i narodowych (czyli turecki, romski, ormiański i in.), ale już w sferach oficjalnych występował będzie masowy bilingwizm z dominacją języka angielskiego. Prognozowany stan autor opisuje w następujący sposób: „Jedynie kwestią pragmatycznego wyboru będzie, w jakim języku zwróci się do swoich wyborców i rodaków polityk czy mąż stanu. Dla studentów na uczelniach będzie obojętne, w jakim języku przebiegają zajęcia. Będą mieli przyjemność słuchać wybitnych uczonych, unikając obecnej przeszkody językowej (s. 71)”. Socjolingwista Widenow docenia pozytywne strony tak opisanego stanu, jednak jego niepokój wywołuje prawdopodobieństwo zaistnienia sytuacji dyglosji w miejscu masowego bilingwizmu, w której język angielski miałby wyższy prestiż społeczny i masowe zastosowanie w komunikacji oficjalnej, a językowi bułgarskiemu przypadałaby jedynie rola języka komunikacji nieoficjalnej.

Trzeci krąg problemowy omawianej publikacji stanowią rozdziały dotyczące polityki językowej i kultury języka. Po zapoznaniu się z poglądami autora upewniamy się, jak one według niego ściśle są ze sobą powiązane. O tym mówią rozdziały poświęcone polityce językowej (na przykład *O problemie sterowania językiem bułgarskim, Kształcenie i manipulowanie opinii społecznej na temat oblicza języka literackiego, Ustawa o języku bądź ustawa o zastosowaniu języka?, O strategiach kodyfikacji, Władza i kodyfikacja dziś*) oraz kilka rozdziałów poruszających kwestię kultury języka. Lektura tych rozdziałów ujawnia kilka podstawowych tez Michaiła Widenowa: 1) możliwość zewnętrznej świadomej ingerencji w procesy językowe ze strony pojedynczego subiekta lub grupy subiektów jest ograniczona; próbując wyjaśnić źródło i mechanizm zmian językowych, twierdzi, że procesy językowe skorelowane są z procesami społecznymi, przy tym społeczeństwo gra pierwotną rolę i jego gust czy opinia społeczna leży u podstaw zmian językowych; 2) najbardziej podatną zmianom jest warstwa leksykalna języka, więc działania mieszczące się w pojęciu polityki językowej zazwyczaj sprowadzają się do doboru i preferencji określonego nazewnictwa; 3) nie da się sterować jakością mowy, czyli określać ją z góry jako ładną czy brzydką, jest ona bowiem zależna od sytuacji, a o tym, co jest dozwolone, decyduje opinia wspólnotowa, która akceptuje lub odrzuca konkretne zastosowania języka; 4) w największym stopniu sterowaniu podlega język literacki poprzez proces kodyfikacji; skuteczna kodyfikacja jest możliwa pod warunkiem uwzględnienia zaistniałej normy społecznej używania języka; 5) kultywowanie kultury języka jest ważniejsze od ustawy o języku.

Czwarty problem, który stał się przedmiotem rozważań, dotyczy procesu globalizacji gospodarczej i kulturowej i jego wpływu na języki słowiańskie. Tezy Michaiła Widenowa zostały wyłożone głównie w rozdziale pt. *Świat słowiański a globalizacja*. Należy podkreślić, że treść tego rozdziału w sposób bardzo zdecydowany i przejrzysty ujawnia osobę autora jako sławisty i gorącego słowianofila. We wstępnej części rozdziału, którą można określić jako tęsknotę za słowiańskim zjednoczeniem, badacz przypomina o dziewiętnastowiecznej idei panslawizmu, dalej dzieli się swoimi refleksjami dotyczącymi współczesnej sytuacji ekonomicznej w Europie i jej wpływu na poszczególne języki słowiańskie. Ogólny wniosek jest następujący: globalizacja, powodując unifikację kulturową przy wiodącej roli kultury amerykańskiej i anglojęzycznej, uderza w duchową kulturę Słowian. W krajach słowiańskich z dnia na dzień w systemie edukacji i w ramach całego społeczeństwa narasta znaczenie i prestiż języka angielskiego i według Widenowa w nie tak odległej przyszłości język ten będzie językiem szerokiego zakresu komunikacji społecznej, nawet w literaturze pięknej. Oczywiście można tutaj z naukowcem polemizować, co do prawdopodobieństwa i czasu, kiedy teksty literackie będą pisane przez autorów, dla których język angielski nie jest rodzimy (jest przecież różnica między nauczeniem się i przyswojeniem drugiego języka), jednak chyba trzeba przyznać mu rację w sprawie ogólnego kierunku przemian.

Oprócz wymienionych podstawowych kręgów problemowych recenzowana książka obejmuje teksty także z innego zakresu, niektóre z nich stanowią refleksje nad kwes-

tiami o szczególnej aktualności, na przykład rozdziały *O bułgarskiej gender lingwistyce* oraz *O niektórych językowych problemach związanych z integracją grup mniejszościowych i używaniem języka literackiego*. Poważnym walorem książki jest jej styl — mimo że skierowana została głównie do specjalistów językoznawców, sposób przedstawienia omawianej problematyki sprawia, że jej potencjalnym czytelnikiem może być znacznie szersze grono.

Nowa praca Michaiłą Widenowa została opublikowana przez Międzynarodowe Stowarzyszenie Socjolingwistyczne z siedzibą w Sofii, zawiera interesującą i aktualną problematykę, prezentuje oryginalne podejście autorskie, jest przykładem dogłębnej analizy, wzbogaca bułgarską i słowiańską socjolingwistykę. Wszystko to sprawia, że jest lekturą godną polecenia.

Petar Sotirov

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin